

Prijedlozi i sredstva prijedložnog tipa

(Всеволодова, Майя Владимировна; Кукушкина, Ольга Владимировна; Поликарпов, Анатолий Анатольевич. 2014. *Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц*. Книжный дом „ЛИБРОКОМ”. Москва. 304 str.)

Male, nepromjenjive riječi sve su češće u fokusu lingvističkih istraživanja. Tako je u Moskvi 2014. izašla knjiga *Ruski prijedlozi i sredstva prijedložnog tipa. Materijali za funkcionalno-gramatički opis realne upotrebe s podnaslovom Knjiga 1: Uvod u objektivnu gramatiku i leksikografiju ruskih prijedložnih jedinica*. Prema riječima samih autora knjiga je teorijski i metodološki uvod u *Registar ruskih prijedložnih jedinica* – potpuni popis ruskih prijedloga i njihovih ekvivalenata koji se proučavaju neovisno o stupnju normativnosti i obilježenosti u gramatikama i rječnicima. Istraživanja tog tipa A. M. Peškovski odredio je kao objektivnu gramatiku (za razliku od normativne). Dobivene rezultate autori su pomalo općenito nazvali *Materijalima za funkcionalno-gramatički opis realne upotrebe* prijedloga samih i jedinica koje u određenim uvjetima imaju funkciju prijedloga ostajući i dalje unutar svoje vrste riječi. Općenitost u naslovu uvjetovana je time što slijedi još velik rad kako na sastavljanju i osmišljavanju toga registra, tako i na proučavanju gramatike objektivnog, realnog funkcioniranja tih jedinica u jeziku. Već prve faze sastavljanja registra pokazale su veliku složenost i specifičnost te kategorije kao gramatičke kategorije koja do sada nije privlačila pozornost lingvista na ovakav način. Ovaj je rad uopćavanje i osmišljavanje činjenica koje su se pojavile tijekom sastavljanja registra i razrade rječničkog uobličivanja tih jedinica, a rezultat je rada ruske skupine u međunarodnom projektu *Slavenski prijedlozi u sinkroniji i dijakroniji: morfologija i sintaksa* koji vodi M. V. Vsevolodova.

Građa je podijeljena u 8 poglavlja, na kraju je Zaključak i Literatura i moglo bi se reći da je unutar tih poglavlja prikazana od općega prema pojedinačnomu, temeljito i opširno. Tako su u prvom poglavlju prikazana teorijska načela istraživanja. S obzirom na to da je krajnji cilj rada sastavljanje registra ruskih prijedložnih jedinica, a prijedlozi se percipiraju kao gramatička kategorija, u fokusu nije njihova semantika, nego struktura same kategorije te drugi elementi važni za adekvatan opis prijedložnih jedinica. Semantika je predviđena za drugu fazu rada. Prijedlogu se pristupa kao sastavnom dijelu sintaktičkog oblika

riječi – sintaksema (svojevrsni submorfem, oblik riječi koji podrazumijeva kategorijalno – opće i konkretno – značenje riječi i njezin sintaktički potencijal). Funkcioniranje prijedložne jedinice promatra se kao jedan od fragmenata kategorije upravljanja koju autori ne određuju kao oblik zavisne veze, nego kao formalan način uključivanja imenica (točnije sklonjivih imenskih riječi) u sintaktičke oblike. Dalje se vrlo iscrpno opisuje sintaktički oblik riječi (koji se odnosi na oblike u realnoj upotrebi, za razliku od morfološkog oblika riječi koji se odnosi na oblike, tj. na paradigmu izvan upotrebe), a posebna je pozornost posvećena upravo sintaksemu kao jednom od triju tipova konkretizacije sintaktičkog oblika. Razrađujući dalje teorijsku podlogu svojega rada, autori su u uvodnom dijelu detaljnije opisali još imensku grupu i upravljanje.

Prijedložne jedinice dijele na dvije osnovne skupine – prijedloge i ekvivalente prijedloga. Iako već i sami prijedlozi na način kako ih shvaćaju autori monografije šire tradicionalne okvire ove skupine riječi, ekvivalenti prijedloga izlaze iz okvira onoga što se obično smatra prijedlogom. To su zapravo punoznačne riječi, ali da bi se mogle promatrati kao ekvivalenti prijedloga, moraju ispunjavati funkcije pravih prijedloga, a to su: da uvede imensku riječ sudionika situacije i konkretiziraju njegovu ulogu u određenoj situaciji, da uvjetuju zavisni karakter sintaksema kojemu se može postaviti padežno pitanje te da tvore sintaksem – nastupaju u funkciji službene riječi, dok je u funkciji priprijedložne riječi imenska riječ koja označuje komponentu koju prijedlog uvodi, tj. oblik ekvivalenta prijedloga ne može biti upotrijebljen bez te riječi. Jednostavnije rečeno, ti se oblici u rečenici mogu izostaviti, ali ne mogu biti upotrijebljeni bez oblika koji uvede. U primjeru *на квадратной платформе площадью 40 на 40 квадратных метров* oblik *площадью* može se ispustiti i dobit će se ovjereni primjer *на квадратной платформе 40 на 40 квадратных метров*. U velikom broju primjera ne može se reći da su se ti oblici dokraja poprijedložili.

U podjeli prijedloga po tipu strukture u obzir treba uzeti više čimbenika, kao što su tvorbene veze s punoznačnim riječima, jednostavna/složena struktura, sastavljeno/nesastavljeno pisanje i dr. Sve to dalo je složenu podjelu koja se razlikuje od podjela koje se mogu pronaći u ruskim gramatikama, a ukratko je nakon nekih metodoloških određenja prikazana u 3. poglavlju naslova *Prijedložne jedinice kao funkcionalno-gramatički sistem*, u kojemu su prijedlozi opisani po modelu polja. U jezgri polja nalaze se pravi prijedlozi, a u rubnom području ekvivalenti prijedloga. Središnji dio jezgre čine nemotivirani (primarni) prijedlozi (*без, в, из...*), a njezin prirubni dio čine motivirani (sekundarni) prijedlozi (*вблизи, порядка...*). U prijezgrenom dijelu nalaze se

potencijalni prijedlozi (imenice, gl. prilozi i pridjevi te komparativi *больше, выше*). Prvu pravu rubnu zonu čine analozi prijedloga (imenice klasifikatori: *в пределах, за границами...* ili deverbativi: *в улучшение...*), a drugu perifernu zonu čine korelati prijedloga (parametarske imenice kao *длинной, величиной* с).

Kada se u obzir uzmu „usložnjivači“ (*осложнители*) osnovnog oblika prijedložne jedinice (a to su reduplikatori – *для ради, к вопросу о*, eksplikatori – *вопреки к*, i konkretizatori – *долго до, далеко от*), dobije se kompleksan sustav razrađen u 4., 5. i 6. poglavlju u kojima su opisani redom nemotivirani prijedlozi, motivirani prijedlozi i ekvivalenti prijedloga. Svaka se skupina dijeli u podskupine na više hijerarhijskih razina, koje su radi lakšeg razumijevanja prikazane i stablastim dijagramima. U svakoj su podskupini navedeni prijedlozi koji u nju ulaze i oprimjereni su s više primjera. Sustav je prilično složen. Tako se na prvi pogled može činiti nejasnim zašto se *среди* nalazi među motiviranim prijedlozima, a *из-среди* među nemotiviranim. Objašnjenje se može pronaći u pristupu za koji su se autori odlučili, a to je sinkronija: za primarne, nemotivirane prijedloge suvremeni govornik neće uspostaviti tvorbenu vezu s punoznačnom riječju. Osim toga, važno je uzeti u obzir i strukturnu elementarnost (u jezičnom shvaćanju). Među nemotiviranim prijedlozima naći će se i *изнутри*, dok su *внутри* i *внутри* smješteni među motivirane jer se mogu povezati s priložima.

Osim obrade po strukturi, prijedlozi se mogu promatrati i s niza drugih aspekata, što je pokazano u 7. poglavlju, gdje se prijedlozi opisuju s obzirom na funkciju u rečenici (mogu se javiti u različitim dijelovima sintaktičkog ustrojstva: kao dio predikata, kao predikatni proširak, uz imenicu, prilog...), s obzirom na komunikacijsku strukturu rečenice (mogu činiti fokus teme ili реме, nenaglašenu temu ili remu, parentezu...), s obzirom na prozodiju, varijante, red riječi, upotrebu u poslovicama, frazeološkim jedinicama... Prikazuje se i prijedlog kao komponenta sintaksema u rječničkom članku i taj nam dio daje uvid u ono što nas očekuje u nastavku ovih *Materijala*. Za primjer je uzet prijedlog *в*, a u opisu su zabilježena pitanja padeža koja se vezuju uz taj prijedlog (pri čemu se pravi razlika za živo i neživo), zatim značenja koja veza ima, tip sintaksema i druga bitna obilježja te se dobilo 20 podnatuknica prema reakciji i značenju. Obrasci rječničkog članka dani su i na samom kraju knjige u sklopu zaključka, gdje je predstavljeno nekoliko semantički jednostavnijih prijedloga kao *в разрез (кого, чего)*, *в ритм (чего)*, *в течение более (скольких единиц)*...

U 8. su poglavlju prikazana čestotna i distribucijska obilježja ruskih prijedloga i s njima povezanih sintaksema koja su dobivena na računalnom korpusu ruskih novina kraja 20. st.

Slika prijedloga kao zatvorene skupine riječi u koju ulaze nemotivirani prijedlozi i poneka motivirana riječ koja se može povezati s padežnim oblikom ili prilogom već je odavno napuštena. No *Materijali* u svojem teorijskom opisu nadilaze i te proširene okvire. S jedne strane, u opis su uvršteni i već spomenuti „usložnjivači” osnovnog oblika prijedložne jedinice. Tu su posebno zanimljivi konkretizatori koji mogu biti čak i sklonjivi oblici koji se odnose na prijedlog (npr. uz *Стоял у окна – у самого окна; стоять в стороне от входа – в правой стороне от входа*), a s druge strane u opis se uvode ekvivalenti prijedloga koji imaju funkciju prijedloga i umnogome su im slični, ali ipak ostaju ono što jesu.

U klasičnim okvirima u kojima je nominativ samostalan padež zanimljive su i prijedložne jedinice koje otvaraju mjesto nominativu, svrstavajući ga tako u zavisne oblike. Takav je *а ля те версус, апропо* i *в стиле* koji otvaraju mjesto riječima u nominativu i u genitivu, a *апропо* još i u dativu. U prijedloge su uvršteni i *плюс* i *минус* iza kojih dolazi nominativ. Svoje su mjesto u ovoj monografiji našli izrazi s negacijom kao *не без*.

Odabir opisnog pristupa, za koji su se opredijelili autori, također je utjecao na broj prijedložnih jedinica. Naime, opis obuhvaća sve stilove i funkcije jezika, a velik broj primjera dolazi s interneta, vrela „živih” oblika iz realne upotrebe koji se u korpusu, ipak donekle normativno pročišćenom, ne nalaze. Tako pretraga po ruskom korpusu (<http://www.ruscorpora.ru/>), koji se može pohvaliti velikim brojem pojava (229 968 798 riječi, zabilježeno 5. srpnja 2014.), za primjer *в над* ne pronalazi prijedložnu upotrebu, dok je u *Materijalima* navedeno nekoliko primjera s tim prijedlogom (...*солнце находится в над экватором*...).

Ruski i hrvatski srodni su jezici, pa se čitajući o prijedlozima u ruskom, nameću usporedbe s hrvatskim i u proučavanoj građi i u načinu obrade. U samoj građi i upotrebi prijedloga postoje velike sličnosti koje su rezultat genetske i tipološke srodnosti jezika, pa je osim tih sličnosti zanimljivo uočavati i u kojem su se dijelu ti jezici razišli, a zanimljive su i metodološke postavke kojima Vsevolodova, Kukuškina i Polikarpov pomiču granice ovog područja. S obzirom na to da je riječ o dijelu veće cjeline koja će iscrpno i dosad najpotpunije opisati prijedloge u ruskom jeziku (u ovoj knjizi dani su tek teorijski okviri za ono što slijedi, a to je analiza svakog prijedloga temeljena na konkretnoj upotrebi), ovo djelo umnogome može poslužiti kao putokaz u sličnom opisu hrvatskog jezika.